
**ZESZYTY NAUKOWE WYŻSZEJ SZKOŁY PEDAGOGICZNEJ
W BYDGOSZCZY
STUDIA PEDAGOGICZNE z. 23
Pedagogika Przedszkolna i Wczesnoszkolna 1994 (8)**

ANNA JAKUBOWICZ
WSP w Bydgoszczy

UPODOBANIA LITERACKIE UCZNIÓW KLAS TRZECICH ŚRODOWISKA WIELKOMIEJSKIEGO

1. Budzenie zamięłowań czytelniczych

Kornel Makuszyński powiedział kiedyś: "Książka to mędrzec łagodny i pełen słodyczy, który puste życie napęlnia światłem, a puste serce wzruszeniem".¹ Suma wzruszeń i refleksji powstałych podczas czytania książki staje się źródłem kształtowania własnego świata wartości, wewnętrznej motywacji zachowań, kształtowania się umysłowości i kultury literackiej młodego odbiorcy. Podejmowanie przez dzieci i utrzymywanie trwałego kontaktu z książką wymaga stworzenia atmosfery nieskrępowanego odbioru literatury i zachęcania do spontanicznego, dającego radość i zadowolenie czytania. Oddziaływanie utworu na czytelnika zależy od momentu, w którym ten kontakt występuje. Każde dziecko to pewna indywidualność i z tego powodu zainteresowanie książką nastąpić może u każdego w innym momencie i pod wpływem innej pobudki.

W nawiązaniu pierwszych pozytywnych kontaktów z literaturą niezbędny jest jakiś życzliwy doradca, animator obcowania z książką. Słusznie bowiem mówi Jan Brzechwa "... od tego, co dziecko czyta, zależny jest jego stosunek do książki"². Wpływ na czytelnicтво dzieci mogą wywierać rodzice oraz koledzy. Rodzice mogą stale oddziaływać na dobór książek i sposób ich czytania przez dzieci, na budzenie

zamiłowania i poszanowania dla książek. Równie duży, a nieraz nawet większy wpływ niż rodzice mogą wywierać na rozwój zainteresowań czytelniczych rówieśnicy. Pożyczają sobie wzajemnie ulubione książki, opowiadają najciekawsze zdarzenia z dopiero co przeczytanej książeczki, zachęcając tym samym kolegów do sięgnięcia po nią.

Decydujący jednak wpływ na rozbudzenie zamiłowań czytelniczych dzieci ma nauczyciel. Zna on zainteresowania dzieci, ich rozwój, a także zawartość szkolnej biblioteki. Najtrafniej i najdyskretniej poda uczniowi książkę, która przyniesie mu korzyść, a jednocześnie wyzwoli w nim radość czytania.

Kontakt literacki dziecka rozpoczyna się od okresu inicjacyjnego, w którym to dziecko 2 - 3-letnie samodzielnie wertuje stronicę książeczek, ogląda ilustracje, odtwarza zapamiętane fragmenty treści. W okresie przedszkolnym słucha książek czytanych przez rodziców. Do usamodzielnienia się małego czytelnika dochodzi w momencie, jak to określa J. Papuzińska³, przekraczania progu czytelniczego, czyli poprzez rozpoczęcie nauki szkolnej. Dziecko przejęte ważnością szkoły chciałoby jak najszybciej nauczyć się czytać jak dorośli. I tu właśnie obowiązkiem nauczyciela jest należycie wykorzystać ten moment i podsunąć dziecku pierwsze książki. Uczeń klasy pierwszej otrzyma małą, ale prawdziwą, drukowaną książeczkę i przejdzie do samodzielnego czytania. Jak pisze Papuzińska⁴, będzie to chwila dziwnie osobliwa, ale niezmiernie ważna, bo prowadząca dziecko do stopniowego nawiązania kontaktu z jednym z twórców kultury - literaturą.

Wraz z doskonaleniem się techniki czytania dzieciom dostępne są coraz to obszerniejsze książki i często się zdarza, że książka w tym właśnie momencie wchodzi na stałe w życie dziecka. Wytwarzają się u młodego odbiorcy samoistne potrzeby czytelnicze, motywy skłaniające do samodzielnego obcowania z literaturą. Rejestr potrzeb czytelniczych kształtuje się w kierunku odnalezienia swojego, wypróbowanego typu przeżyć literackich, który preferują do końca życia.

2. Założenia i organizacja badań

“Jakie książki czytać?” ... Na to postawione sobie pytanie odpowiada S. Kisielewski “... Każdy inne, każdy takie, jakie odpowiadają jego temperamentowi, jakie go mobilizują”⁵. W świetle tych słów zastanawiającym jest fakt upodobań literackich małego czytelnika. Często bowiem dzieci naśladują ulubionych bohaterów, odtwarzają w zabawach fragmenty ulubionych książek, stają się reżyserami “podwórkowych” filmów, których scenariusze oparte są na tych właśnie książkach.

Z pytaniem: "Jaka jest twoja ulubiona książka i dlaczego tak sądzisz?", zwrócono się do uczniów klas trzecich jednej z bydgoskich szkół podstawowych. Uzyskano w ten sposób 70 wypowiedzi pisemnych przedstawiających upodobania literackie tych uczniów.

Zgromadzony materiał faktograficzny poddano analizie ze względu na występujące grupy tematyczne wśród wybieranych książek oraz sposobu argumentowania przez dzieci wyboru takiej, a nie innej pozycji literackiej.

Wyodrębniono pięć grup tematycznych, według których klasyfikowano ulubione książki dzieci. Są to:

- 1) książki o tematyce fantastyczno-przygodowej,
- 2) książki o tematyce przyrodniczej,
- 3) lektury,
- 4) bajki i baśnie,
- 5) komiksy.

3. Upodobania literackie uczniów

Analiza wypowiedzi pisemnych uczniów na temat ulubionych książek przyniosła następujące rezultaty. W zamieszczonej niżej tabeli przedstawiono procentowe wskaźniki dokonanych przez uczniów wyborów w obrębie wspomnianych wcześniej grup tematycznych.

Tabela 1. Upodobania literackie uczniów klas trzecich

Grupa tematyczna	% wyboru
Fantastyczno-przygodowe	53
Przyrodnicze	7
Lektury	20
Bajki i baśnie	7
Komiksy	13

Zestawienie danych wyraźnie wskazuje, że najliczniejszą grupę stanowią pozycje o tematyce fantastyczno-przygodowej.

Takiego wyboru dokonała bowiem ponad połowa uczniów. A oto niektóre tytuły, wymieniane przez dzieci najczęściej:

Astrid Lindgren *Bracia Lwie Serce; Ronja, córka zbójnika.*

Stanisław Pagaczewski *Porwanie Baltazara Gąbki. Misja profesora Gąbki.*

Helena Zawistowska *W państwie podziemnego gnoma.*

Krystyna i Alfred Szklarscy *Ostatnia walka Dakotów.*

Alfred Szklarski *W pustyni i w puszczy*

H. Lofting *Podróże Doktora Dollittle.*

Anna Świrszczyńska *Farfurka królowej Bony.*

Piotr Jerszow *Konik Garbusek.*

Maria Krüger *Ucho. dynia. sto dwadzieścia pięć.*

Wojciech Żukrowski *Porwanie w Tiutiurlistanie i wiele innych.*

Pozostałe grupy książek stanowią znacznie mniejszy procent wyboru. W kolejności są to: lektury, komiksy oraz baśnie i książki o tematyce przyrodniczej.

20 % uczniów jako ulubione książki wybrało lektury. Najczęściej dzieci wskazywały na: Romana Pisarskiego *O psie, który jeździł koleją*, Astrid Lindgren *Dzieci z Bullerbyn*, Kornela Makuszyńskiego *Awantura o Basię*. Są to pozycje lektur dla klasy trzeciej. Jednakże w wyborach dzieci pojawiły się także książki będące lekturami dla klasy pierwszej. Były to: Marii Kownackiej *Plastusiowy pamiętnik* oraz Grabowskiego *Czarna owieczka*.

Kolejną grupę stanowią komiksy. Takiego wyboru dokonało 13 % uczniów. Są to komiksy z takich serii, jak: *Pióro kontra Flamaster, Kajko i Kokosz, Bolek i Lolek*.

Najmniej liczne są wybory dokonane w obrębie książek o tematyce przyrodniczej oraz bajek i baśni. W obu przypadkach stanowią one po 7 %. Książki przyrodnicze to: *Poznaję świat, Bór i gąki w barwach jesieni*, Marii Sołtyńskiej *I Kudłate i Łaciate*.

Wśród bajek i baśni dominowały dwa zbiory: *Bajarka opowiada* oraz *Baśnie narodów ZSRR*.

Jak wynika z przytoczonych danych wszystkie badane dzieci jako ulubione książki wybrały pozycje beletrystyczne. Były to więc powieści, zbiory opowiadań, baśnie. W żadnym przypadku wybór dzieci nie padł na poezję, zbiory wierszy. Pomimo tego, że pozycje takie występują nawet w zestawie lektur. Wspominając tylko chociażby J. Tuwima, J. Brzechwę czy E. Szelburg-Zarębinę. Nasuwa się w związku z tym pytanie: Czyżby uczniowie nie kojarzyli sobie zbiorów wierszy z książkami?

4. Argumentacja wyboru książki przez dzieci

Sposób uzasadniania wyboru tej, a nie innej książki przyniósł szereg ciekawych wypowiedzi. Mimo, że werbalizacja własnego wartościowania u dzieci klas niższych nie jest w pełni ukształtowana, zebrany materiał może stanowić podstawę do pewnych uogólnień. Przytoczone zostaną teraz fragmenty niektórych wypowiedzi uczniów.

Monika M. pisze o lekturze *Dzieci z Bullerbyn*:

“Bullerbyn jest małe, bo są tylko trzy domki, ale dzieciom jest zawsze wesoło. Podobają mi się ich zabawy i chciałabym bawić się tam samo jak oni. Lubię czytać tę książkę, bo jest wesoła.”

Maciej D. o komiksie *Bolek i Lolek w puszczech Kanady*:

“Ta książka mi się podoba, bo dzieje się w niej coś ciekawego i śmiesznego. Jest w niej coś nieprawdziwego. Jest ona pełna przygód. Bardzo mi się podoba i ją lubię ze wszystkich najbardziej.”

O książce pt. *Bracia Lwie Serce* piszą:

Kamila S.: “Podoba mi się dlatego, że opisuje ona dwoje braci, którzy się bardzo kochali i nigdy się nie kłócili.” I bardzo się szanowali.

Przemek C.: “Jest to moja ulubiona książka, ponieważ zawiera wiele ciekawych akcji oraz ma odważnych i miłych bohaterów”.

Piotr K.: “Autorka ładnie opisuje przygody jej bohaterów.

Chętnie będę do tej książki wracał. Chciałbym posiadać ją na własność.

Pisarka A. Lindgren podoba mi się. Czytałem wiele jej książek i wszystkie mi się podobały.”

Magda S. o *Misji profesora Gąbki*:

“Była to wesoła książka, ponieważ działy się dziwne rzeczy.

Jej bohaterowie byli mali i działy im się rzeczy niesłychane. Interesuje mnie ich zachowanie i charakter. Sądzę, że była ona bardzo ciekawa.”

Ola K. napisała o książce Roberta Stillera *Chłopiec okrętowy*:

“Ta książeczka podoba mi się dlatego, że opisuje ona fantastyczne przygody chłopca. W baśni tej dobro zwycięża zło.”

Ewa Z. o lekturze pt. *O psie, który jeździł koleją*:

“Jest w niej dużo wydarzeń. W książce tej jest zawarta przyjaźń pomiędzy człowiekiem a psem. Utkwiło mi w pamięci wydarzenie, gdy Lampo uratował dziewczynkę, a sam został przejechany.”

Iwona S. o książce *W państwie podziemnego gnoma*:

“Jest to moja ulubiona książka dlatego, że jest ciekawa, śmieszna, kolorowo ilustrowana, można ją czytać wiele razy i nigdy się nie znudzi.”

Z przedstawionych opinii, a także analizy pozostałych wypowiedzi dzieci wynika, że najchętniej sięgają po te książki, które przenoszą czytelnika w świat przygód, tajemniczych wypraw, zabawnych sytuacji. Walory wybieranych książek to także pozytywni bohaterowie, pomyślne zakończenie akcji, ciekawa i interesująca treść. W czytanych książkach dzieci szukały wzorów do własnych zachowań. Często podkreślały również, że ich ulubiona książka jest przede wszystkim rozrywką. Dla niektórych sięganie po książkę było rozszerzeniem, bądź uzupełnieniem wiedzy w zakresie własnych zainteresowań (np. w przypadku książek o tematyce przyrodniczej). Nie bez znaczenia jest również fakt, że dzieci podkreślały swój wybór tym, że książka jest kolorowa, ładnie ilustrowana. Wszak przeżycia estetyczne wiążące się z daną książką mogą zdecydować o tym, czy dziecko ją przeczyta, czy odłoży z powrotem na półkę.

W trakcie analizy zgromadzonego materiału zauważono, że wybory ulubionej książki nie różniły się w zależności od płci czytelnika. Zarówno chłopcy, jak i dziewczęta wskazywały na takie same tytuły. Różniły się natomiast dość znacznie motywacje wyróżniania ulubionych książek.

Podczas, gdy dziewczynki zainteresowały w książce: przyjaźń bohaterów, ich wzajemne powiązanie, wewnętrzne przeżycia, to ta sama książka fascynowała chłopców z powodu tajemniczych, fantastycznych przygód. Wspólnie jednak wskazywali na takie cechy wybranej książki, jak: humor, komiczne sytuacje i postacie.

Również niezależnie od płci ważną cechą wyrażającą ich ulubioną książkę była jej strona graficzna, szczególnie zaś piękne, barwne ilustracje.

5. Podsumowanie

Miejsce literatury dla dzieci w nauczaniu początkowym wyznacza jej charakter. Skierowana jest na działania dydaktyczno-wychowawcze zapewniające kontakt z literaturą jako formą sztuki. Utwór literacki zaspokaja różnorodne potrzeby psychiczne dziecka, co wiąże się z zapotrzebowaniem na określone formy literackie. B. Suchodolski stwierdza, że "sztuka jest czynnikiem porozumienia człowieka z człowiekiem (...), w którym osobiste i ogólnoludzkie elementy splatają się w nierozdzielalną całość, w którym rozumienie innych ludzi staje się pogłębieniem nas samych, a zarazem wzmocnieniem więzi łączących nas z innymi ludźmi"⁶.

Dzięki kontaktom z różnorodną literaturą dziecko ma możliwość poznania własnych przeżyć, potrzeb, co pomaga w rozumieniu rówieśników, a nawet dorosłych. Kształcenie literackie musi więc być kształceniem kultury literackiej, dobrego smaku, umiejętności oceniania utworu. Wzruszenie artystyczne wywoła-

ne kontaktem z utworem ma wpływ na harmonijny rozwój dziecka.

Pozycje z ulubionej literatury dziecięcej przyczyniają się do ukształtowania w młodym czytelniku potrzeby czytania, pozytywnego nastawienia do książki i literatury. Im wcześniej doświadczenia literackie zdobywane są przez dzieci, tym bardziej będą one procentować w późniejszym wieku.

Przeprowadzone badania, ze względu na ograniczony ich teren, nie pozwalają na wysunięcie bardziej ogólnych wniosków dotyczących upodobań literackich uczniów klas niższych. Jednak zebrane wypowiedzi uczniów klas trzecich upoważniają do stwierdzenia, że należy być pełnym optymizmu, jeżeli na tym szczeblu nauczania dzieci sięgają samodzielnie poza obowiązkowe, programowe książki. Szukają na półkach bibliotek czy w księgarniach swoich ulubionych autorów, ulubione tytuły. Wymieniają się z kolegami wrażeniami po przeczytaniu nowej książki, polecając ją sobie wzajemnie. Być może właśnie dzięki takiemu wczesnemu kontaktowi z książką powstanie w nich nawyk czytania, sięgania po różnorodne pozycje tak przecież rozległej literatury. Uzasadnienie tej refleksji można odnaleźć w słowach B. Żurakowskiego⁷:

“Literatura dla najmłodszych jest szkołą gustu,
w której każdy pobierał naukę, zanim osiągnął wyższe
szczeble recepcji sztuki słowa.”

PRZYPISY

- ¹ J. Glensk: Współczesna aforystyka polska. Antologia 1945-1984. Łódź 1986 s. 250
- ² Tamże, s. 63
- ³ J. Papuzińska: Inicjacje literackie. Problemy pierwszych kontaktów dziecka z książką. Warszawa WSIP 1981 s. 92
- ⁴ Tamże, s. 90
- ⁵ J. Glensk: Współczesna ... op.cit., s. 190
- ⁶ B. Suchodolski: Referat na konferencję IIBP
- ⁷ B. Żurakowski: W świetle poezji dla dzieci. Warszawa 1981 s. 19

SUMMARY

The article presents results of the research on literary tastes of form II pupils. It contains the analysis of written answers of the pupils on their chosen, favourite books. Quantitative and qualitative analysis of the results of the research concentrated on distinguishing the prevailing thematic groups among books read by the children most willingly, and on gathering arguments for choosing a book.

The article ends with a short summing up of the results of the research.